

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

DE || LIBERTATE || CHRISTIANA ||

Lensaeus, Johannes

Antverpiae, 1590

De Christiana Libertate Liber Quartvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-46059](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-46059)

215

D E
CHRISTIANA
LIBERTATE

LIBER QVARTVS.

PROOEMIUM.

ERVITVTIS veræ partibus explica-
tis tribus, non immeritò quidem pu-
tari potuit argumenti propositi atque
suscepti expleta & absoluta esse tra-
ctatio. Verumtamen quia nimis dili-
gentes esse non possumus in ea re tra-

ctanda, quam accuratissimè nosse debemus, cuiusque
in cognitione veræ salutis libertatisque principia sita
sunt: propterea nos operæ pretiū facturos arbitramur,
si & hunc addiderimus libellum de iudiciis amissæ li-
bertatis, ut quemadmodum si quis est qui celeberrimè
quòdam ciuitatis priscam dominationem & gloriam,
subsecutamque deiectionem & seruitutem nō credit,
id ei solet ex ruinarum signis, aliisque monimētis de-
monstrari; ita nos, productis in mediū quibusdā argu-
mentis, de generis nostri ruina & seruitute doceamus.

CAPVT I.

*Primi hominis perijisse libertatem id argumento esse,
quòd bestias terrori nobis esse sentiamus.*

AGNVM verò amissæ libertatis & primi
honoris indicium est, quòd bestias formida-
re cogamur, earumque impetus & ferita-
tem pertimescamus; neque pertimescamus
tantum, sed etiam interdum vsque ad ipsius amissio-
nem vitæ patiamur. Et eorum tamē genus sumus, qui-
bus

H 2

bus in Genesi dictū est: Dominamini piscibus maris,
 & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mo-
 uentur super terram. Nam illa sine dubio naturalis
 seruitus est, & iusta dominatio, cū pecora homini
 seruiunt, & homo pecoribus dominatur. quod ipsa
 quoque institutionis eius dignitas haud obicuiè de-
 monstrat. Sic enim homini dictum est. cū crearetur:
 Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem
 nostram, & habeat potestatem piscium maris, & vola-
 tilium cæli, & omnium pecorum quæ sunt super terram.
 Quibus verbis insinuatū est propter imaginis simi-
 litudinisque diuinæ præstantiam, hoc est, propter ra-
 tionem, in qua illa cernuntur, debere hominem domi-
 nari ei vitæ, quæ rationis est expertis. Vt autem homo
 hominem seruum haberet, non id naturæ prima con-
 ditio, sed vel iniquitas vel aduersitas fecit. Iniquitas
 quidem, iuxta id quod scriptum est: Maledictus Cha-
 naan, erit seruus fratribus suis: Aduersitas verò, vti
 sancto Ioseph euēnit, vt venditus à fratribus suis, ser-
 uus alienigenæ redderetur. Primos itaque seruos, qui-
 bus nomen hoc Latina lingua tributum est, bella fece-
 runt. Qui enim ab homine superatus, iure belli potuit
 occidi, quia seruatus sit, seruus est appellatus. Inde &
 mancipia, quia manu capta sunt. Cū igitur res ita
 habeat, vt propter inditam hominibus excellentiam
 rationis, naturalis eis in bestias propriè cætera que res
 quæ ratione carent, comperat dominatus: quid est
 quod ab hoc naturali dominationis iure atque ordine
 sic excidimus, vt bestias non modò non subiectas ad-
 nutum habeamus, verumetiam feras sapienterò &
 inimicas patiamur? nihil aliud in causa est, quàm su-
 perbæ culpa inobedienciæ: qua dum supra modum
 volumus esse liberi, & concessæ perdimus libertatis
 honorem, & vilissimam seruitutem, qua & brutas ani-
 mantes sentiamus infestas, nobis accersimus. Sic enim
 dum

dum plus volumus quàm velle iustum est, etiam quod minus est, solemus amittere. hoc iudicio homo superbus tanquam pullus Onagri liberum se natum putàs, eo vsque deiectus est, vt conscientia mortalitatis timidus, à vilissimis quoque & abiectissimis bestiis vel etiã minutissimis animalculis, molestias atque interitum reformidet. Nam propter superbiam (ait Augustinus) instituit Deus creaturam istam minimam & abiectissimam, vt ipsa nos torqueret: vt cum superbus fuerit homo, se iactauerit aduersus Deum; & cum sit mortalis, mortalem terruerit; & cum homo sit, proximum hominem non agnouerit; cum se erexerit, publicibus subdatur. Idcirco sanè cum populum Pharaonis superbam domare potuerit Deus, immissis vrsis, leonibus, serpentibus, nouisque & inuisitatis ferarum generibus; ranas ille ramentum & muscas immittere maluit: vt rebus hisce vilissimis superbia reuinceretur. Sic & alios Gentium populos suis sedibus expulit, crabronibus in eos incitatis: sicut Moyses futurum prædixerat. Sic & Abderitas (vt est apud Iustinum historicum) ranarum muriumque multitudo, patriæ solum relinquere, nouasque sedes quærere coëgit. Petunt quosdam nec glirum morsus, quocumque se proriperent, effugere aliquando potuisse. Est & de Myntiis Ionie populis memoriæ proditum, illos à cæcicis infinita multitudine, quam palus vicina genuerat, sic afflictos esse; vt vrbe relicta patriæque sedibus, Miletum commigrare cogerentur. Quod ipsam Acarnensium etiam ciuitati, quæ iuxta Alia Petgamum splendide frequenterque habitabatur, euenisse in Acharcis suis Pausanias prodidit. Herodem certè, sicuti & Sillam antea, constat à vermiculis consumptum (quem pedicularem fuisse morbum putant) expirasse propterea, quòd fastu elatus, Deo gloriam non dedisset. Alias vero Prophetæ cuiusdam inobedientia, leone vltiore puni-

Tractatu 1. ad
Ioannem.

Deut. cap. 7.
lib. 15.

Vide Nicol.
Leonicum de
varia historia
lib. 2. cap. 72.

7. Reg. 13.
8. Reg. 17.

nita est. Ij quoque populi, qui abductis in captiuitatem filiis Israël, Samariam possidebant; quia Dominum non timerent, à leonibus deuorati memorantur. Sed & prophanam puerorū irrisiōem, qua sanctum Prophetam Helizeum insectabantur, prodeuntes vrsi, dilaceratis eorum corporibus, vindicarunt. Alibi denique aut luporum ferenda rapacitas, aut Sepiūs obliquo est dente timendus aper. Hunc igitur tam fœuum bestiarum patitur dominatum natura peccatrix, iusto Dei iudicio; propter superbam inobedientiam dignissimæ pœna seruitutis affecta. Itaque beatus Chrysostomus de hoc ipso iudicio differens amissæ libertatis, Quod nūc terrori, inquit, nobis sunt bestia, & timeamus, & dominio exciderimus; neque ipse contradico. verūm hoc nō arguit, falsam Dei promissionem. Nam ab initio res ita non habebant: sed timebant & tremebant bestia, & suspiciebant dominum. vbi autem per inobediētiam, libertatem & dignitatem nostram amissimus; etiam principatus noster mutilatus est. Subiecta enim homini omnia animalia fuisse, accipe ex scriptura: Adduxit Dominus bestias ad Adam, vt videret quī vocaret eas: & non resiliuit Adam, sed tanquā dominus aliquis, seruis subditis nomina indidit. Ac paulo pōst, Est tamen & aliud, inquit, non minus aut etiam manifestius argumentum, feras ab initio homini terribiles non fuisse. Et quodnam hoc? Colloquium serpentis cum muliere. Si enim terrori fuissent hominibus tum bestia, non ita mulier viso serpente mansisset, non accepisset consilium, non cum eo tanta fiducia sermocinaretur: sed statim ad ipsum & expauisset & resiliisset aspectum. Nunc autem & disputat, & non timet, Nondum enim erat timor iste: sed postquam peccatum ingressum est, ablata sunt ea quæ honoris erant. Et quemadmodum inter seruos fieri sollet, vt probatiores & honestiores conseruis terrori sint; qui

qui
de h
cia,
cœp
mu
han
rati
sus
mal
tum
mir
qua
vita
seru
bou
ad t
can
qui
ac v
stia
in l
pro
eis
vt c
Ca
ad l
pol
qua
serp
Vic
nih
leo
&
liu
Qu

qui autem deliquerint, socios & seruos timeant: sic & de homine factum est. nam salua illius in Deum fiducia, terribilis erat bestiis: vbi autem deliquit, timere cœpit & conseruorum extremos. Hæc D. Chryso-
 mus: qui paulo post, consequentibus verbis, ostendit hanc nihilominus generis nostri pœnam diuina miseratione temperatam esse; vt nō hac in parte, toto prorsus principatu deijceremur. Siquidē ea duntaxat animalia à nostra potestate alienata esse, quæ non multum ad vitæ vtilitatem conducebant, velut ea quæ nomine ferarum aut beluarum propriè designantur, & quæ sunt serpentino genere comprehensa; quæ verò vitæ huic commodo & adiumento essent, ea in natua seruitute & subiectione sua remansisse, vt armenta bouum, vt equos ad cultus agrorum, vt ouium greges ad tegumenta corporum cibumque præbendum, vt canes ad ouilium domorumque custodiam. In quibus quidem canibus, relucent euidētius vestigia quædam, ac veluti reliquæ manifestæ supersunt, amissi in bestias principatus, quandoquidem pro domino etiam in latrones insilire nouerunt, & externorum accessus prohibere nocturnos, & mori pro dominis, aut cum eis commori. In vniuersum autem genus id remansit, vt domari industria & labore possint. Tametsi scribit Cæsar vros in Hercynia silua repertos, qui assuescere ad homines & māsueferi, ne paruuli quidem excepti possent. Sed diui Iacobi falsa non potest esse sentētia, qua dicit: Omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpentū, domantur & domita sunt à natura humana. Videbatur nihil elephantis creatura habere robustius, nihil tam terribile vel procerum; nihil tam ferū quàm leones vel tigrides sunt: & hæc tamen seruiunt homini, & naturam suam humana institutione deponunt: obliuiscuntur quod nata sunt, induunt quod iubentur. Quid multa? docentur vt paruuli, seruiunt vt infirmi,

*Vide Ambrosii
 lib. 8. haxem-
 ron. cap. 4.
 Cōment. lib. 8.*

verberantur vt timidi, corriguntur vt subditi: in mores transeunt nostros, quoniam motus proprios perdiderunt. Caterum hæc ipsa naturali suæ relicta feritati, pleraque vel in solitudinibus, vel saltibus aut antris suis & latibulis, frequenterque & aliis quibuscunque locis, sic hominibus infesta sunt; vt inter diuina miracula numeretur, quod sanctus Propheta Daniel, famelicorum ora leonum, cum esset in spelunca inclusus, incolumis euaserit. sicuti & illud dignam habuit admirationem, quod Paulus viperam sub sarmentis delitescentem, cum excitata calore, manum eius inuasisset, illæsus excussit. Gentilium verò in historiis inter animantium miracula numeratur, quæ recēset Plinius. Velut Aspidem ad mēsam cuiusdā quotidie venire solitam, cum sensisset ab vno catulorum suorum, hospitis filium interceptum, in violati hospitij pœnā, necem intulisse catulo, nec postea præ pudore in tectum id reuersam. Item Patheram ob eductos è fouea catulos, retulisse homini gratiā, & extra solitudines eductum, in publicam viam restituisse. Cuius generis est, quod & Cyrum à cane, & Romanæ urbis conditores à lupa nutritos, cum essent expositi, celebratum est. Narrat etiam Plinius secundus vt memorabile quiddam, Delphinum pueris natu se exercentibus, ad litus accessisse frequenter, cumque ipsis pueris, tamquam si eiusdem generis foret, lustrasse. Sed hæc in tanta feritate naturarum, admirationem vt dixi habet. Nam lege communi humanæ seruitutis, ipsa quoque innocentia, sepe & inter feras, armis est defendenda: sæpe etiam frustra defensa, laceratur. quod vel in paruulis regeneratis, apparet esse verissimum.

CAPVT II.

Non modò nullum à bestiis metum, sed nec molestam quidem homini sub homine seruiturē fuisse futuram, nisi peccaretur.

QUID igitur iam mirum, si liber homo conditus, duram & acerbam læpenerò sub homine domi-

Aspid. vlt.

domināte sustineat seruitutem, qui etiam hoc meruit, ut interdum necluporum aut leonum possit effugere feritatem? Nam ante lapsum, nec illa fuisset (sicut significatum est) homini dura & aspera sub homine conditio toleranda seruitutis. tamen non negauerim quosdam aliis & mentis robore præstantiores, & eam ob rem, superiores auctoritate fuisse futuros. neque enim & ante peccatum, inquit Augustinus, aliter fuisse decet credere mulierem, nisi ut ei vir dominaretur, & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur. Idemque alio in loco, Non potest dubitari, naturali ordine viros potius feminis, quam feminas viris principari. Quocirca & à Paulo scriptum est, Virum caput esse mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. Filios verò quis dubitet suorum iussa parentum, officij iure fuisse secuturos, quos eis superiores ipsa natura dedisset? Hoc enim iustitiæ vis & ratio postulat, ut infirmior ratio seruiat superiori. Nec video quàm id verè considerate que dici potuerit à Lactantio, Vbi non sunt vniuersi pares, æquitas non est, & excludit inæqualitas ipsa iustitiam; cuius vis omnis in eo est, ut similes faciat eos qui ad huius vitæ conditionem pari sorte venerunt. Fuisset tum igitur omnino dominiū quoddam vnius in alios, non pro suis vtilitatibus & cōmodis quod liberet imperantis, neque etiam leuandæ subiectorum miseriæ prouidentis oportuna remedia: sed planè dirigentis ad sapientiam ampliorem, vtentisque voluntatiis & & letis obtemperantium officiis: ut sicuti nulla fuisset superioribus aut dominandi libido, aut asperitas imperij; ita nec inferioribus, qui videlicet sapientia minus prudentiaque pollerent, aut in obediendo mæror, aut in exequendo molestia vllave difficultas. Tamen enim in illo beato planèque aureo statu, nulla naturæ legis ignorance laborassent, sed omnes à principio recti, sancti, sapientesque fuissent: has tamen tam præ-

H 5 claras

Lib. 12. de
Genes. ad lit.
cap. 35.

Cap. 9. de nup.
& concup.

Ephes. 5.

Lib. 5. de Inst.
cap. 25.

claras animi dotes, vel pro ætatis suæ gradu, vel sexus conditione, fuisset vnusquisque diuina distributione fortitus. vt quemadmodum viri pueris sapientia præstarent, haberentque illi quod hi audiendo perceptum, vtiliter exequerentur: ita mulierem vir animi præstantia & robore & prudentia scientiaque superaret, præluceretque omnibus virtutum officiis, atque ad imitationem sui, præclaris exemplis suauiter inuitaret. Fecit enim Deus, inquit Augustinus, feminam, eamque in adiutorium viro coniunxit, vt haberet vir gloriam de femina, cum ei præiret ad Dominum, seque illi præberet ad imitandum in sanctitate atque pietate, sicut ipse esset gloria Dei, cum eius sapientiam sequeretur. Eo quoque fieret, vti virum superiorem agnosci & haberi in veneratione, etiam ipsa si quid præciperet, obediendi promptitudine facilitateque deceret. Neque verò mirandum est, si quam inter homines inæqualitatem eiusmodi, in qua naturalis ordinis quædam inesset pulchritudo, etiam si nunquam peccaretur, futuram arbitremur fuisse: cum & Angelorum à principio varios ordines ac veluti familias, suis quasque subiectas patribus ac principibus exstitisse, neque pari omnes præditos aut sapiëntia aut potestate fuisse, omnium eruditorum doctrina constet. Nam & propterea dixisse videtur Apostolus de Patre Deo, quòd ex eo omnis paternitas siue parentela, non in terra modò, sed etiam in cælo nominatur. Quapropter vbi dictum est mulieri iam inobedienti, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui: rectè accipi potest significatam esse eam seruitutem, quæ cuiusdam est conditionis potius quàm dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines postea hominibus serui esse cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta, maritum que habere dominum nõ in muliere natura, sed culpa meruerit. Ex quo & illa sunt apud Augustinum, quòd hominẽ ad imaginem

Cap. 18. de
catechizandis
iudæis.

Ephes. 3.
Vide Chryso-
stomum in
eius locum.

Lib. 19. de ci-
uit. Dei, c. 15.

ginem suam factum, non voluit Deus nisi brutis animantibus dominari, nō hominem homini, sed hominem pecori. Et nullus, inquit, natura in qua Deus hominem prius cōdidit, seruus est hominis, aut peccatis: sed prima seruitutis causa, peccatū est, vt homini homo conditionis vinculo subderetur. Non habuisset igitur ille status vilem & coactam cuiusquam sub alio subiectionem; sed pulcherrimam in omnibus naturalis ordinis conseruationem. vnde non in Republica solūm beata tranquillitas, sed etiam domestica, id est, ordinata imperandi obediendique concordia cohabitantium oriretur.

CAPVT III.

Pœnalem ac miseram homini sub homine seruitutem, cœpisse post peccatum esse necessariam.

AT modò non tam mirum est in omnibus inferiorum ordinibus cum ipsa subiectione pœnalem miseriam esse coniunctam, quàm hanc ipsam vsq. ad eò necessariam esse, vt ea remota, neque priuatim, neque publicè rebus humanis tranquillitas futura videatur. Vt enim exordiamur à filiis, quos suis parentibus natura subiecit: nōne iis plerūque sunt ingeniis, vt vsque ad ipsa verbera parentum porrecta seueritas debeat officium atque obediētiā extorquere? Atque à naturali quidē erga liberos affectu, nescio quid hoc alienum & abhorrens primo aspectu præ se ferre videtur; at si penitus introspicias, hoc demum verè diligere est, pendulas ad nequiora, metu cohibere tenerioris ætatis voluntates. Ex quo illud est Sapiētis Ecclesiastici: Qui diligit filium, assiduat illi flagella; vt lætetur in nouissimo suo, & non palpet proximorum ostia. A quo etiam consequentibus verbis de equo indomito similitudo adhibita, declarat quàm periculosè erga liberos, disciplinae seueritas negligatur. Equus, ait, indomitus

Cap. 30. &
Prou. cap. 23

domitus euadet durus, & filius remissus euadet præceps. Lacta filium tuum, & parentem te faciet; lude cum eo, & contristabit te. Ideoque & his verbis præceptum adiungit: Curua ceruicem eius in iuuentute, & runde latera eius dum infans est: ne fortè induretur & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Neque tamen illud infulsè apud Terentium Mitio:

*Adelpb act. 2.
Scena 1.*

Pudore & liberalitate liberos

Retinere, satius esse credo, quàm metu.

Et rursum:

Hoc patrium est, potiùs consuefacere filium

Sua sponte rectè facere, quàm alieno metu.

Hoc pater ac dominus interest. hoc qui nequit,

Fateatur nescire imperare liberis.

Sunt enim ea procul dubio ingenia meliora, quæ duci benigna quadam ac elementi facilitate possunt, quàm ea quæ oportet impelli metu: adeoque dura sunt interdum, ut nisi quædam institutionis asperitate frangantur, ad nullam se honestæ vitæ partem accommodatura videantur. Sed uti meliora sunt, ita profectò rariora. Pluresque ita sunt intemperantibus animis, ut eos seueri artis metu, in rectè viuendi consuetudinem trahi necesse sit. Et ille ipse quidem Mitio sensit aliquando nimiam suam indulgentiæ fructum acerbum, in dissolutiore filij vita. Tamen si hoc a grè se pati, fratris suo noluerit ostendere. Et si Æschinus, inquit,

Act. 1. Scena 2

Nonnullam in hac re nobis fuit iniuriam. [aliquis]

Quam hic non amavit meretricem? aut cui non dedit

Ob hæc sanè grauiore se putasset iniuria affici à filio, si priùs ipse magis istiusmodi adolescentiæ corruptelas fuisset detestatus. Quarum pernicies atque turpitude quanto Christianis est notior, tanto studiosius & iniurias hinc suas, & suorum interitus liberorum, & Reipublicæ detrimenta, debent moderato quodam disciplinae terrore præcauere. Est alius discipulorum ordo,

quos

quos suis parere præceptoribus, non humana solum instituta voluerunt, sed lex etiam ipsa naturæ: quo rudes & inculi puerorum animi, studiis possent humanitatis informari, vbi e si videre licet aliquos ad præclara feicique indole, vt amore scientiæ ad studiorum labores nemine incitante rapiantur: pars tamen ea numerosior est, cuius studia prouehuntur crepantibus sub ferulis. Qua quidem in re mira naturæ deprauatio cernitur: vt cum sit cognitio rerum atque literarum per se ipsam amabilis, atque ad huius vitæ cursum honestius iucundiusque conficiendum res pernecessaria; malint pueri tam è, si fieri liceat, ac nisi verberum subinde stimulis vrgeantur, in turpissima bonarum artium ignoratione versari. De seiplo cõfitebatur Augustinus, Non amabam, inquit, in ipsa pueritia literas, & me in eas vrgeri oderam: & vrgebar tamen, & mihi bene fiebat, nec faciebam ego bene. non enim discerem, nisi cogerer. Atqui ad ludicra & ineptias malasque artes, & ipse tum, & cæteri eadem ætate omnes vltro feruntur: nec calcaribus hinc opus, quibus incitentur, sed habenis disciplinæ seuerioris, quibus coërceantur atque retrahantur violentius. Sic ætas illa prima siue sub parentibus agatur domi, siue sub præceptoribus in scholis; quoniam quid turpe, quid honestum, quid vtile, quidve perniciosum sit, nõdum sentit, semperque est ad deteriora propensior, verberibus eget. Stultitia, inquit Sapiens, colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam. Vnde reperitur illud inter prisca Lacedæmoniorum instituta, quoniam solent pueri cæsi à præceptoribus suis, de eorum crudelitate apud parentes queri, vt omnium seniorum eadem esset in pueros auctoritas, que patribus. Sed est modus in omnibus rebus adhibendus: & quia sunt permulti, sicuti diximus, minis flagrisque cogendi; id accuratissime videndum est, vt pro cuiusque ingenio prudenter hoc fiat.

*Lib. 1. Confess.
cap. 12.*

*Vide August.
lib. 22. de ci-
uit. Dei, c. 22.*

Proverb. 22.

fiat. ut enim bonam indolem nimia licentia soluit; ita
 grauis & assidua castigatio, ingenij vim eneruat, natu-
 raque igniculos in pueris exstinguit. qui dum timent
 omnia, audere nihil possunt: fitque ut penè semper
 errent, dum singulis in rebus errare formidant. Qua-
 re detestanda est, & in Republica puniendâ Orbiliana
 illa plagositas, & quædam in pueros usurpata tyrannis:
 quæ ut iniquè nimium iugum aggrauat miseradæ ser-
 uitutis, ita bona sæpenumerò perdidit ingenia. Transi-
 eamus iam hinc ad vxores, quas viris suis, ut dominis,
 subditas esse oportere, Apostolica nobis tradidit disci-
 plina. Quanquam enim est aliquid in quo paricum
 maritis iure vxores vtuntur; propter quod scriptum
 est ab eodem Apostolo, Nō habet vir potestatem cor-
 poris sui, sed mulier: & vir vxori debitum reddat: ca-
 teris tamen in rebus sic debent obediētiam vxores vi-
 ris suis, ut horum illis per omnia, quæ non aliqua lege
 grauiore verentur, quamlibet molestum imperium se-
 quendum sit. Sicut Ecclesia subiecta est Christo, in-
 quit beatus Apostolus, ita mulieres viris suis in omni-
 bus. Quàm multa autem incidunt, quæ aut maiore
 prouidentia viri, aut necessitate quadam propria, suis
 imperant coniugibus; quæ nec fieri sine graui onere,
 nec recusari tamen citra culpam inobediētiæ possunt.
 Quis etiam illud ignoret, quantum sæpenumerò im-
 peria virorum exasperet vxorum aut inconsiderata le-
 uitas, aut profusio temeraria, aut usurpata in viros do-
 minatio, aut vitiosa educatio liberorū, aut prana alio-
 qui administratio rei familiaris? Ea demum infelix ne-
 cessitas, si quando erit opus verberibus: quæ tamen
 extorquet interdum proterua cōiugis improbitas. huc
 vsque maritū habere dominum meruit mulieris non
 natura, sed culpa. Quod tamen, inquit Augustinus,
 nisi feruetur, deprauabitur ampliùs natura, & augebi-
 tur culpa. Sed ab illa tam arcta coniunctione procul
 esse

Ephes. 5.

1. Corinth. 7.

*Lib. 12. de
 Genesi ad litt.
 cap. 37.*

esse debet omnis atrox & læua omnisque iniusta percussio; quæ nec in mancipia quidem ipsa si proferatur, culpa vacat. Quocirca & lege ciuili vsque adeò coercetur dominorum asperitas, vt si intolerabiles sint, seruos suos iusto pretio venundare cogantur, cum inrescit Reipublicæ ne quis re abutatur sua. Idcirco diuus Chrysostomus, Neque verberandam, ait, vxorem dico: absit; vltima namque ignominia est, non eius quæ verberatur, sed qui verberat. Hoc igitur viri curabunt, vt plus in iis erga coniuges dilectio quàm potestas & auctoritas valeat: semperque meminerint eius quod tum cum hæc institueretur copula, sancitum est. Propter hoc derelinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Idcirco etiam neque de capite, neque de pedibus, sed de latere viri femina procreata est: vt vel hinc intelligeretur, quo loco suas coniuges viros habere deceret. Sed harum rerum ignara gentilitas, matrimonialibus etiam illis tabulis, ad conditionem seruilem vxores redigebat. De quo apud Augustinum in Confessionibus libro 9. Cap. 9.
 Cum matronæ multæ, quarum viri mansuetiores erant, plagarum vestigia etiam dehonestata facie gererent, inter amica colloquia, illæ arguebāt maritorum vitam: hæc (inquit, matrem significans) earum linguam veluti per iocum grauius admonēs, ex quo illas tabulas quæ Matrimoniales vocantur recitari audissent, tanquam instrumenta quibus ancillæ factæ essent, deputate debuissent: proinde memores conditionis, superbire aduersus dominos non oportere. Cumque mirarentur illæ, scientes quàm ferocem coniugem sustineret, nunquam fuisse auditum aut aliquo indicio claruisse, quod Patricius ceciderit vxorem, aut quod à se inuicem vel vnum diem domestica lite dissenserint, & causam familiariter quærerent; docebat illa institutum suum, quod supra memoravi. Hactenus Augustinus, simul
 ostendit,

*Instit. lib. 1.
 Titulo de iis
 qui sui sunt
 aut alieni in-
 rum.*

*Homil. 26. ad
 ad Corinthios.*

ostendens qua conditione inter infideles præsertim, sub viris esse solerēt vxores, simulque & matrem suam Monicam collaudans, quæ ea conditione erga virum tam patienter ac prudenter vteretur. Postremò & gentium populorumq. attingēda nobis publica subiectio est: qua suis aut Regibus aut Principibus magistratibúsve subduntur. Vt enim esset aliqua inter homines publica potestas, qua confusa alioqui, & moribus animisque diuisa multitudo, in vnum, quoad fieri posset, redigeretur, id rerum humanarum quies & incolumitas postulabat. Idcirco cùm esset aliquando hominum genus id, de quo scriptum est à P. Sallustio, agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum; natura ipsa duce atque agente regem habere cœpit: quo adnitente postquam in vna mœnia conuenēre, dispersi genere, dissimili lingua, alius alio more viuentes, incredibile, inquit ille, memoratu est quàm facillè coaluerint. ac pari quidem conditionis sorte natura genuit omnes: sed quoniam qui seipsos regerent pauci erant idonei, in tanta deprauatione imbecillitateque nature, necesse fuit, vt multi ab vno, qui cæteris prudentia & ingenij dexteritate præitēt, instituta æquitate gubernarentur. Rectè proinde illud D. Gregorius: Omnes quidem homines æquales natura genitos, sed variante meritorum ordine, alios aliis culpa postpositos esse. Ipsam autem hanc diuersitatem, quæ ex vitio accesserit, diuino iudicio sic esse dispensatā, vt quia non omnis homo æquè valeret consistere, alter ab altero regeretur. Idcirco, sicuti scriptum est ab Ecclesiastico, Vt bene rebus cōsuleretur humanis, Vniuersi moderator in vnamquamque gentem præposuit Rectorem. Vt autem potestas hæc sublimior, subditis incuteret metum, id pernecessarium fuit. Propterea quòd in omni ferè cōmunitate, plures sunt qui ab illicitis suppliciorum formidine refrenantur, quàm ea qui fugiant contem-
platione

In Coniuratio-
ne Catilina.

2. pars. Pastor.
cap. 6.

Eccl. 17.

platione atque amore virtutis. Vbi tamen perſæpe nec
 ipſum quidem metum, propter vim cupiditatis ingen-
 tem, ſatis poſſe perſpicimus. Hinc & cruces & ignes
 & diſtortiones & diſtractiones conſractioneſque
 membrorum, atque innumerabiles propemodum, pro
 locorum hominumque diuerſitatibus, conſtitutarum
 in noxios formæ pœnarum. Hinc & Romulus cùm
 iura dediffet multitudini (quæ in vnius populi corpus
 coaleſcere nulla re præterquam legibus poterat) tum
 demum illa hominũ generi ſancta & firma ſtabiliaque
 fore credidit, ſi ſe ipſe nõ modò venerabilem inſigni-
 bus Imperij totoque reliquo habitu cæteris auguſtior-
 rem feciſſet, verumetiam duodecim aſſumptis lictori-
 bus formidabilem. quid autem hæc de media gentili-
 tate refero; quæ minus ponderis apud multos habent?
 cùm Deus ipſe, cuius omnia recta ſunt opera, & tan-
 tis cum terroribus in monte, fumo, fulgure, ſonituque
 terribili, dederit Iſraëliticis tribubus legem; & in vio-
 latores eius poſtea tum per ſe, tum per ſuos duces adeò
 feuerè vindicari? neceſſarium ſcilicet declarauit eſſe
 mortalibus potentiæ valentioris metum, quando ſatis
 per ſeiſam grauitas turpitudoque ſclerum, à male-
 factis non abducit. Ideoque vult omni humanæ crea-
 turæ homines ſubiectos, ſiue Regi, quaſi præcellenti;
 ſiue Ducibus, tanquam ab eo miſſis, ad vindictam (ait
 beatus Petrus) malefactorum, laudem verò bonorum.
 quia ſic eſt, inquit, voluntas Dei. Itaque cùm in initio di-
 ctum ſit hominibus, Crescite & multiplicamini, &
 replete terram: & terror veſter ac tremor ſit ſuper cun-
 cta animantia terræ: Cùm, inquam, à principio volue-
 rit Deus in ſolas pecudes brutaque animantia homi-
 num valere terrorem; poſtea tamen, vbi comparati ho-
 mines iumentis inſipientibus & ſimiles facti ſunt illis,
 hos quoque neceſſe fuit formidine concuti ac terrori-
 bus cohiberi, à legum præceptorumque feueritate pro-

I

fectis;

Proverb. 11.
Lib. 21. Moral. cap. 11. &
Iob cap. 31.

factis. Ut impleretur etiam hoc modò, quod Sapiens in Proverbiis ait, Stultus seruiet sapienti. Ex quo sunt illa beati Gregorij. Plærunque à subditis etiam sancti viri timeri appetunt, sed quando ab ijsdem subditis minimè timeri Deum deprehendunt: ut humana salutem formidine peccare metuant, qui diuina iudicia non formidant. Nequaquam ergo præpositi ex hoc quæsito timore superbiant, in quo non suam gloriam sed subditorum iustitiam quærunt. In eo enim quòd metum sibi à peruersè viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed brutis animalibus dominantur, quibus videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea etiam debent formidini iacere substrari. Cùm vero deest vitium quod corrigatur, non de excellentia potestatis, sed de æqualitate conditionis gaudent. Hæc beatus Gregorius. Quoniam igitur per hominum culpam, cœpit in omnibus subiectarum ordinibus quiddam inesse metu seruili & castigatoriis pœnis coërcendum, reddita est per iniquitatem omnis subiectio seruilis quodammodo. Atque ipsa pœnalis seruitus, inquit Augustinus) ea lege ordinatur qua Deus naturalem ordinem conseruari iubet, perturbari vetat. Quis si contra legem non esset factum, nihil esset pœnalis seruitute coërcendum. Sed hæc coërcendi potestas etiam vbi vero iure competebat, in tyrannidem saepe numero conuersa est: cùm nec hominum in numero, & quidem sub effigie humana feræ desunt, quæ magis timeri gaudeant quàm amari, qua tamen ratione non obedientia vera conciliatur, sed odiù. Præclari è namque Ennius: *Quem metuunt oderunt, quem quisque odit, perijisse expetit.* Et alius:

Ouidius.

Dextera præcipuè capit indulgentia mentes,

Asperitas odium seuag, bella mouet.

Cicero lib. 2. offic.

Cuius odij, cùm multos occupauit, tanta vis est, ut sæpè cognitum fit, nullas opes ei posse obistere. Inde tyrann-

tyrannorum perpetuus metus, quo vno cum maximè
 nituntur esse liberi, infelicissimi serui redduntur. velut
 ille Dionysius Syracusanus, qui nec deposito quidem
 imperio, satis securum se esse cenlebat, nisi sordidissi-
 mum vitæ genus ingressus, scurrilem etiam simularet
 amentiam. Magis enim illa omnia, quæ de eo memo-
 rantur, arte, quàm amisso regali pudore faciebat, ex-
 pertus quàm inuisa foret etiam sine operibus, nomina
 tyrannorum. Cuius quidem Regis exemplum memo-
 rabile, cæteros docuit reges, si verè liberi vereque sta-
 biles in suis regnis esse vellent, clementia magis sibi
 subditos populos adiungere, quàm tyrannidis affecta-
 tione terrere. Malus enim (vt ille ait) custos diuturni-
 tatis, metus: contraque beneuolètia fidelis vel ad per-
 peritatem. Quod sic est litteris nostris per sapientem
 expressum; Misericordia & veritas custodiunt Regem: *Proverb. 20.*
 & roboratur clementia thronus eius. Iure proinde illi
 damnantur, atque in Euangelio pars eorum cum hy- *Math. 23.*
 pocritarum infelici sorte coniungitur, qui disciplina
 prætextu sæuiunt in seruos, & ministerium regimi-
 nis in vsum dominationis superba crudelitate conuer-
 tunt. Quos D. Cypriani verbis oportet increpare, qui-
 bus ad Demetrianum tyrannum est vsus. Ipse, inquit,
 de seruo tuo exigis seruitium, & homo hominem pa-
 rere tibi & obedire compellis; & cum sit vobis ea-
 dem fors nascendi, conditio vna moriendi, corpo-
 rum materia similis, animarum ratio communis,
 æquali iure & pari lege vel veniatur in hunc mundum,
 vel de hoc mundo postmodum recedatur: tamen nisi
 pro arbitrio tuo tibi seruiatur, nisi ad voluntatis im-
 perium pateatur, imperiosus & durus seruitutis ex-
 actor, flagellis verberas, fame, siti, nuditate, frequenter
 ferro, & carcere affligis & crucias: & nō agnoscis Do-
 minum Deum tuum, cum sic exerceas dominatum. Et
 ille quidē ad eum modum. Veruntamen grauius non

nunquam delinquitur, si inter peruerfos, ait D. Gregorius, plus æqualitas quã disciplina custoditur. Quia enim falsa pietate superatus, ferire Heli delinquentes filios noluit, apud districtum iudicem, semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit. Meruit enim, ait Leo Pontifex, eorum delicta tolerando, diuinæ iustitiæ vnã cum filiis sententiam experiri, propterea quòd segni indulgentia dissimulauit plectere peccatores. Ideo quæ abijcienda prorsus pestifera hæc patientia est, quæ sibi met, peccatis aliorum parcendo, non parcat.

Epistola 76.

CAPVT IIII.

A prima libertate hominem exidisse, illud etiam testari, quod pudendos carnis sue motus vel inuitus patiatur.

I AM & alterum perditæ libertatis ac primi honoris iudicium obseruemus: quod in pudendis carnis nostra motibus erubescenda quæ rebellione cognoscitur. Quæ enim est primi illius principatus relicta libertas, quando nec membris nostris, quæ arctissimis cum animo vinculis natura coniunxit, possumus vt volumus imperare? Non enim liber est, qui quod vult non potest, iis præsertim in rebus, quas & velle rectum est, & posse decorum. Quid autem rectius animo, quàm cupere sic omnibus subiectis partibus imperare, nulla vti contra rationis iudicium moueatur? Quid magis deceat eum cui principatus est à natura datus, quàm id posse? hoc igitur non posse, quoniam erubescendum est (sicuti etiam domini solent rubore suffundi, cum præsertim apud alios, sua viderint à seruis præcepta contemni) idcirco iunctis foliis primi homines, fecere sibi perizomata, pudenda quæ texerunt. Atqui prius & nuditerant, nec erubescabant tamen: non quòd inuercundia aut impudentiæ iam vitio laborarent, aut ita cæci essent, vt suam non viderent nuditatem: sed quòd innocentissimæ sanctissimæ quæ integritatis veste con-

recti atque exornati, nihil circumferrēt erubescēdum,
 nihil omnino quod, tanquā deformem alioquin a pe-
 ctum habiturum esset, velari cōueniret. Nudus igitur
 Adam, inquit Ambrosius, incola Paradisi fuit; sed post *Sermone 10.*
 peccatum nuditatem suam vidēs, folio pudenda con-
 textit. prius enim quā peccaret, honestatis erat colo-
 re vestitus. Atque ideo nuditatem inhonestam, non
 natura instituit, sed delicti reatus inuenit. nam & san-
 cti Angeli in splendidissimo habitu constituti, non
 quōd tunicis operiuntur & palliis; sed cū sit in illis
 natiuitatis suæ nuda substantia, eo vestiti videntur esse
 quōd sancti sunt. Sic igitur & Adam custodiens hone-
 statis angelicæ dignitatem, erat quidem nudus mun-
 danis vestibus, sed immortalitatis erat splendore ve-
 stitus. Nihil prauum respiciebant eius oculi, non cor-
 eius turpe aliquid cogitabat: erat apud honestas men-
 tes, nuditas ipsa vestita. Sicut enim apud homines ne-
 quam, turpis cogitatio concupiscentiæ, vestibus non
 arcetur: ita apud sanctos viros honesta simplicitas, ad
 concupiscendum nuditate non trahitur. Sed sicut vi-
 tiosis ad corruptelam nuda sunt omnia, ita religiosi
 ad castimoniam operta sunt vniuersa. Et hæc quidem
 de castissima nuditate primorum parentum, diui Am-
 brosi oratio est. Quod si fortè requiras, vndenam ex-
 orta sit carnis nostræ tam erubescenda rebellio, quique
 factum sit, vt cū tota prius quæ nobis est cum bestiis
 communis anima, iudicio rationis obediret, postea
 suos habere cœperit motus à ratione tam auersos: hoc
 arbitror verissimè posse responderi, ex superba defe-
 ctione mentis à Deo suo, cui constanter esse debuerat
 omni pietate subiecta, alteram illam defectionem re-
 bellionemque partium inferiorum, exortam esse. In
 illa quippe voluntatis obedientia, qua Deo suo vt effe-
 ctori ac Domino cohærebat, quasi vinculū erat quod-
 dam constitutū, quo totius hominis pacatissima recti-
 tudo

tudo & ordinatissima compositio, veluti constricta te-
 nebatur: hoc igitur per inobedientiam superbiamque
 soluto, diffuere cuncta dissiparique cœperunt, atque
 intet se contrariis motibus collidi. Atque ut eam qua
 prius vñ sumus similitudinem, hinc quoque adhibea-
 mus: quia Domino Deo suo ratione præditus animus,
 tanquam seruus lasciuens & immorigerus, rebellat,
 falsa videlicet noxiaque libertatis audus: idcirco is
 famulum quoque suum meruit habere rebellem, di-
 gnusque fuit qui contempserat imperantem Deum, ut
 propria etiam in membra subditasque sibi facultates,
 suum penderet principatum. Vbi autem (quemadmo-
 dum ille dixit) quod intus est, atque nostrum impune
 euolare potest, contraque nos pugnare; fit in domina-
 tu seruitus, & in seruitute dominatus. Quia cum na-
 turæ primùm instituta iure, menti competat domina-
 tus, hunc tamen & violare & perdere meruit semper,
 assidua propemodum & vix intermissa subditæ carnis
 infestatione. Sed de huius origine & ea causa quam
 modò posuimus, ipsum Augustinū audiamus: ut quo
 nemo (quod equidē arbitror) felicius clariusque hisce
 de rebus differuerit. Is igitur libro secundo, cap. 22. de
 peccatorum meritis & remissione, Obedientiam, in-
 quit, illi homines priusquā violassent, placebant Deo,
 & placebat illis Deus: & quamuis corpus animale ge-
 starent, nihil inobedienter in illo aduersum se moueri
 sentiebant. Faciebat quippe hoc ordo iustitiæ, ut quia
 eorum anima famulum corpus à Domino acceperat,
 sicut ipsa eidem domino suo, ita illi corpus obediret,
 atque exhiberet vitæ illi congruum sine vlla resisten-
 tia famulatum. hinc & nudi erant, & non confunde-
 bantur. Animam quippe rationalem naturali verecun-
 dia nunc pudet, quod in carne, in cuius seruitutem ius
 potestatis accepit, nescio qua infirmitate efficere non
 potest, ut se nolente non moueantur membra, & se
 volente

Cicero.

volente moueantur: quæ propter hoc in quouis casto, meritò appellantur pudèda; quòd aduersus dominam mentem, quasi suæ sint potestatis, sicut libitum est excitantur. Idque solum iuris in his habent frena virtutis, vt ad immundas & illicitas corruptiones ea peruenire non sinant. Hæc igitur carnis inobedientia, quæ in ipso motu est, etiamsi habere non permittatur effectum, non erat in illis tunc primis hominibus, quando nudi erant & non confundebantur. Nondum quippe anima rationalis domina carnis, inobediens existerat domino suo, vt pœna reciproca inobedientem experiretur carnem suam, cum sensu quodam confusionis & inobedienciæ. Posteaquam igitur facta est illa transgressio, & anima inobediens à lege domini auersa est; habere cœpit contra eam seruus eius, hoc est, corpus eius, legem inobedienciæ. Et puduit illos homines nuditatis suæ, animaduerso in se motu, quem antè non senserant: quæ animaduersio, apertio dicta est oculorum. Neque enim oculis clausis, inter illas arbores oberrabant. Hæc Augustinus eo loco. Qui ea ipsa Serm. 12. de verbis Apostoli, clarè breuiterque & quasi compendio repetiit, Menris, inquit, & carnis Deus est artifex. Ipse quando hominem creauit, vtrumque fecit, vtrumque coniunxit: carnem animæ subdidit, animam sibi. Si semper illa staret sub domino suo, semper & ista obediret dominæ suæ. Noli ergo mirari, si ea quæ deseruit superiorem, pœnas patitur per inferiorem. Hactenus ex Augustino ea quæ nostrum ad institutum pertinebant, eius literis expressa retulimus. Neque verò eam duntaxat animi partem quæ libidinis æstu inardescit, sentire homo cœpit insolentiùs rebellantem: verùm alias quoque facultates refractarias & oblustratrices pati, vt se totum sibi grauem, & Deo experiretur esse contrarium. Sic enim Propheta que-

Iob 7.

rebatur: Cur me posuisti contrarium tibi, & factus

sum mihi metipsum grauis? Nam neque illa cogitandi vis quæ imaginatio dicitur, pro rationis arbitrio ac nutu regitur: Neque ille appetitus qui ira feruescit, aut non commouetur cum id nolumus, aut cum velimus, continuo conquiescit. Quis non interdum volaticis cogitationibus & quò nolit rapiatur? vel tum sæpe maxime, cum ad pias meditationes sese mens collegerit ac composuerit, occurrit vanissimorum turba phantasmatum, è quibus ægrè se euoluere atque expedire queat. Abiguntur veluti quadam attentionis manu, & nihilominus vel insistant pertinacius, vel mox iterum prouunt cateruatim, mentemque frustra excludere conantem, obnubilant & obturbant. Non enim in potestate nostra est cor nostrum, inquit Ambrosius, & nostræ cogitationes: quæ improvisò offusæ mentem animumque confundunt, atque aliò trahunt quàm tu proposueris: ad secularia reuocant, mūdana inserunt, voluptuaria ingerunt, illecebrosa intexunt: ipsoque in tempore quo eleuare mentem paramus, insertis inanibus cogitationibus, ad terrena plerunque deiicimur. Cum autem ex innata prauitate, velimus nolimus, obstrepant: tum ex ipsa consuetudine magis inualescunt recurruntque frequentius. Id quod experiebatur Augustinus, nec sine graui molestia patiebatur. cuius ea in ipsius Confessionum libris, inter cæteras confessio est: Clamabat violenter cor meum aduersus omnia phantasmata, & hoc vno ictu conabar abigere circumuolantem turbam immunditiæ ab acie mentis meæ, & vix demota in ictu oculi, ecce cõglobata rursus aderat, & irruebat in aspectum meum & obnubilabat eum. Verissimè proinde scripsit D. Gregorius, ipsam culpæ contrarietatem, qua diuinis legibus aduersatur, factam esse homini pondus pœnæ: vt corruptioni, inquit, si quæ malè liber seruiat, qui bene seruus, incorruptionis libertate gaudebat.

Cap. 1. lib. de
fuga seculi.

Lib. 7. Confess.
cap. 1.

Lib. 8. Moral.
cap. 22.

CAPVT V.

*Primos homines ante lapsum omni perturbatione
vitiōsq; motu caruisse.*

IN illo quippe felicissimæ suauissimæque libertatis
statu, vt nihil erat in optimè temperato corpore
quod languorem afferre, aut dolorem facere, aut gene-
rere morbum posset: ita nihil erat in animo sano opti-
meque constituto, quod vel præter rationis imperium
moueretur, aut quod illius quidem excitatum iussu,
post tamen tanquam arbitrato suo iam insolesceret,
mentisque tranquillissimum statum perturbaret: aut
quod bene cupientē facere, in diuersum traheret atque
impelleret. Sicut enim in corpore sanitas est temperies
bona, & qualitatum quatuor velut concordia quædam
& cōmoderatio: ita animus tum demum conuenienti
sibi fruitur sanitate, cū inter ipsas eius facultates
concordia coalescit. Quas vbi pugnare inter se lucta-
riūque contigerit, tum in perturbato sic animo, vti in
corpore, sanitas esse non potest. Sanitatem enim ani-
morum positam in tranquillitate quadam constan-
tiaque, ipsi quoque philosophi rectissimè censuerunt,
omnesque perturbationes, morbos appellarunt. Nam
cū omnis perturbatio, sit animi motus, aut rationis
expers, aut rationem aspernans, aut rationi non obe-
diens: quomodo qui sic afficiatur animus, nō in mor-
bo aliquo esse videatur? Cū igitur ita constitutus est
animus, vt natura ratioque postulat; tum sanus est.
constitutus autem ita est, cū & mens subijcitur Deo,
& ipsi menti, cui totius animi regnum à natura tribu-
tum est, inferiora parēt, nulloq; turbido motu aduer-
santur. Quoniam igitur hominem rectum, sicuti scri-
ptum est, eoque ipso integrum & sanum, omnium
opifex Deus condidit: perspicuum est pacata in illo
hæc trāquillaque fuisse; nec illam existisse in eo rixam
partium;

Lib. 3. Tuscul.

partium, de qua scriptum est, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Et enim si propterea se conqueritur Apostolus infelicem esse, quòd auersos à ratione & lege Dei carnis motus pateretur; procul sit vt in tantæ beatitudinis loco, fuisse tantum infelicitatis opinemur. Nec igitur illarum fuissent affectiones, quæ ex mali vel impendentis vel præsentis opinione oriuntur. velut timor & dolor, seu tristitia. quis enim dici beatus possit qui vel mali timeat aliquid quod impendere sibi putet, aut in mœrore sit, quia id sibi accidisse arbitretur? Quid autem vel timere vel dolere poterant illi homines, inquit Augustinus, in tantorû tanta affluëtia bonorû, vbi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valetudo: nec inerat quicquã, quod carnẽ animũmve feliciter viuentis offenderet? Est aliud affectionum genus, quæ boni opinionẽ sequũtur. Altera lætitia & gaudiũ ex opinione boni præsentis: Altera spes & cupiditas ex boni absentis opinione. Quãquam autẽ ille status iis omnino caruisset affectionibus, quæ opinione mali gignuntur: non quòd vitiosos malosve faciant, cum nec Christus Dominus earum fuerit expers; sed quia faciant miseros, nec beatitudinis sedi conueniant: tamen posteriores quæ ex opinatis oriuntur bonis, saltem non turbidas & immoderatas, non exclusisset. Non enim illic elata illa & gestiens futilisquæ lætitia fuisset, aut libido & ardens auidaquæ cupiditas, quæ sit immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans. Sed neque amor & gaudium propter tantorum præsentiam bonorum, neque desiderium & spes, propter tranquillam expectationem bonorum æternorum, ab illius sede felicitatis abfuissent. Fuisset enim cõiugum inter ipsos fida sinceraquæ societas, & amor mutus, atque ex hoc amore grande gaudium, inquit Augustinus, non desistete quod amabatur ad fruendum. Nam

Lib. 14. de ciuit. Dei, c. 11.

vri om.

vti omnino non dolere, tantisper dum hoc in loco calamitatum plenissimo versamur, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, ac stuporis in corpore: ita in illo tantæ felicitatis loco non gaudere, quis nisi stupidus, magni stuporis esse negauerit? Illa igitur quæ Græcè apathia dicitur, quæ si Latinè posset, impassibilitas diceretur, si sic intelligenda est, vt sine his affectionibus vitatur, quæ contra rationem accidunt mentemque perturbant; bona planè & maximè optanda est, vitæque illius erat. Verùm si illa apathia dicenda est, cum animum omnino contingere non potest vllus affectus, quis hunc stuporem non iudicet omnibus vitiis esse peiorem? Itaque primi illi homines si optabilem sui status integritatem conseruassent, non quidem affectionibus seu passionibus istis caruissent; sed eas rectas, quòd esset amor ipsorum rectus, & rationi obtemperantes habuissent. At in nobis rationis iudicium sæpenuerò præueniunt, animique serenitatem tanquam exorta tempestate, densius obnubilant, quietemque perturbant: nec reprimi commotæ semel, pro voto possunt. Quod si status ille neque immoderatam ex vllius præsentia boni latitiam, neque ardentius quàm par sit, absentis boni desiderium admisisset: multo profectò minus vitiosos ex genere suo pati potuisset affectus; quos nò modò ne effluant modumque suum excedant, regi, sed & euelli radicitus, ne omninò insint, atque frenari & cohiberi necesse est, ne ad illa rapiant quæ perpetrari lex vetat. Nullus igitur tum iracundus aut inuidus, libidinosus aut intemperans esse omnino potuisset. Nam ipsi quoque philosophi, sed ex eorum numero qui ad veritatem propiùs accesserunt, iram atque libidinem, vitiosas animi partes esse confessi sunt: eo quòd turbidè atque inordinatè mouerentur ad ea etiam, quæ perpetrari sapientia non vetat: ideoque opus habere moderatrice

mente

*Vide August.
lib. 14. de ci-
uit. Det. c. 19.*

mente atque ratione. quam partē animi tertiam, velut in arce quadam ad istas regendas perhibent collocatam: ut illa imperante, his seruentibus, possit in homine iustitia ex omni parte conservari. hinc cum dixisset ille, *Ira furor brevis est*: adiunxit præceptum, quo iuberet omnes istiusmodi pœnitendas affectiones cohiberi. — *animum, inquit, rege, qui nisi paret,*

Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Hæ partes igitur, quas & in homine sapiente ac temperante fatentur esse vitiosas, in Paradiso ante peccatum vitiosæ non erant. Non enim contra rectam voluntatem ad aliquid mouebantur, ut necesse esset earum ratione tanquam frenis regētib; reuocari atque compesci. Quòd proinde nunc ita mouentur, etiam in ijs qui temperanter & iustè pieque viuunt, ut freno sit opus; non est profectò sanitas ex natura, sed languor ex culpa, magnumque argumentum amissæ libertatis. Quo magis mirandum est, à nonnullis in dubium reuocari, in quo primi hominis tranquillitas & beata illa pax constituta fuisset: utrum in eo quòd caro aduersus spiritum nihil concupisceret; an verò in eo quòd voluntas sine vlla tristitia & difficultate, intra rectę rationis limites sese contineret, quantumcunque interim caro, illa improbante atque renitente, sollicitaret in diuersum. Fieri enim in primis nullo modo potest, ut menti bene constitutæ nõ triste molestumq; sit, si pars inferior, contra rectam voluntatem, vllam in rem moueatur. Quid enim aliud quàm animi distractio quædam est bellumque intestinum, si videlicet aliorsum caro concupiscendo rapiat, aliò mens reuocet meliora proponens? si carnis motibus atque insultibus mens inuicta resistat, & huius illa iudicium ac gubernacula, suis obiectis delectata, repudiet? hæc igitur non esse menti tristitia molestaque poterunt? Est præterea prauum hoc, neque cum plena rectitudine potest consistere,

Horat. lib. 1.
epist. Epist. 2.

stere, vt is appetitus quem rationi penitus vt seruum natura subiecit, quasi suo pte nutu ad aliquid moueatur atque effrenatè feratur. Quis enim paterfamilias, non ita malit familiã suam esse constitutam, vt neque faciant quidquam serui aut filij eius iniussu; & si quid iussi sunt aut permissi facere, inde quoque pro ipsius arbitratu decedant? Carere igitur animus ille curuitate non potest, vbi appetitus inferior non ad nutum rationi ac menti obsecundat, vt neque priùs quàm ratio dictauerit, neque aliud quidquam, neque vehementiùs quàm illa velit, suo motu persequatur. Iam si appetitus ille propositæ voluptatis inescatus illecebris ad illicita feratur (quod in procliui sanè est, si suo quodam arbitratu ac impulsu moueatur, non audito priùs acceptoque rationis imperio) potèstne id non vitioso, turpique ac detestando motu fieri? Quæ res si in homine primo contra rectam sanctamque voluntatem contigisset; quònam obsecro modo non aliqua ex eo nasci potuisset offensio? Quisquis etenim verus est diuinæ legis amator, non id modò cauet ne ab illa discedat: verumetiam quantum eniti potest id agit, ne subditus quisquam eidem aduersetur. quod si minus fuerit affecutus, habere se putat vnde doleat atque lamentetur. Primæ igitur illius integritatis statum si animo volumus intueri, non ignorantiam modò & errorem voluntatisque vitia debemus ab homine seiungere: verumetiam turbidos omnes animi motus, & non obtemperantes iudicio rationis affectiones. neque enim aliter recta omnia & pacata tranquillaque & læta esse potuissent: id quod ille tamen beatitudinis locus postulabat. Sed neque iustitiæ sua plenitudo omni modo constitisset, quæ cum numeris omnibus est absoluta, legi quoque mentis aduersos concupiscentiæ motus exturbat. Sic enim breuiter Augustinus: Primorum hominũ, inquit, prima iustitia fuit, obedire Deo: & hanc

Lib. 2. de peccat. meriti & remiss. cap. 12.

& hanc

*Lib. 2. de vita
contempl. c. 18.*

& hanc in membris aduersus legem mentis suæ, legem concupiscentiæ non habere. Quid igitur, ait diuus Prosper, illo homine felicius, cui erat orbis subiectus, nullus infestus, liber animus, visibilis Deus?

CAPVT VI.

Pro diuerso hominum statu varia esse virtutum officia.

*Lib. 1. in Ioan.
cap. 9.*

NEQUE verò propterea quatuor illi homini de-
fuere virtutes, è quibus bonæ vitæ & honestæ
officia vniuersa ducuntur (dico Prudētiā, Iustitiā,
Fortitudinē & Temperātiā) qui non tempore, in-
quit Cyrillus, sicuti nos, prudētiā didicit: sed statim
à sui creatione perfectè sapiens fuit, ideoque omni
perfectè genere virtutum instructus. Cæterum eæ vir-
tutes non in iisdem omnino, quibus nunc officiis, ver-
sata fuissent. nam neque iniurias iustitia propulsasset,
vbi nec miseris, qui nulli tunc existissent, opitulata
fuisset misericordia; neque aut timiditatem erexisset
fortitudo, aut iracundiam mansuetudo refrenasset, aut
libidinē & ingluuiem cohibuisset temperantia. Non
prudētia vitasset insidias: non se pietas prophanis er-
roribus obieciisset: nulla fuisset illic pœnitudo, vbi de-
lictum nullum: aut erubescētia & pudor, vbi nihil
turpe designaretur. Virtutum officia aut in pietate er-
ga Deum, aut in charitate erga proximos, aut in re-
gendis animi corporisque partibus, cōstituta fuissent.
In his porrò omnibus exequendis, summa facultas &
iucunda facilitas affuisset: neque quicquam omnino
visum difficilius aut acerbius, quàm à diuina lege dis-
cedere. Non igitur propterea vacuus fuisset ille status
virtutibus, quòd non iisdem omni ex parte quibus
nunc officiis sese prodidissent. Sunt enim officia vir-
tutum, temporibus quæque suis congruentia. nam &
in illa beata immortalitate, quis dubitet Christi regnū
quatuor illas commemoratas virtutes complexurum
esse?

esse? Sed & perfectiores erunt multo, & aliis functionibus enitescunt, quàm in hac mortali & ærumnosa vita: vbi contra vitiorum illecebras sine intermissione confligunt, & pro ipso ancipiti, inquit Prosper, dubiæ concertationis euentu, modò negligentibus qui sibi nolunt obedire, destituunt; modò ad alios quibus displicent sua peccata, vel accedunt Deo miserante, vel redeunt. nam ibi erit temperantia, non vt desideria mala vel vitia refrenet aut vincat; sed vt eos quos hîc ab intemperantiæ impugnatione defendit, perficiat: vt ex omni parte perfectis, præmij sui beata perceptio perfectè sufficiat. Ibi erit & animi fortitudo, non vt aliqua mala propulset aut æquanimiter ferat, sed vt sine vllis malis beatos fortitudo in æterno contineat. ibi erit in omnibus perfectis perfecta iustitia, non vt inter virtutes discernat & vitia, vbi nec ipsa erunt corpora vitiosa, sed vt perfectis præmia tribuat sempiterna. Quod tunc fiet, quando omni concupiscentia carnali consumpta, nec aduersus carnem spiritus, nec caro aduersus spiritum concupiscet: sed animus Deo subiectus cum carne sibi subiecta, in pace sempiterna regabit, & creatori suo in æternum feliciter adhærebit. Iam prudentia quæ hic quoque habetur clara, vbi in ænigmate quodam prudentes illuminat, qualis ibi erit vbi veritatem perfectis, quos hîc eius inquisitio delectabat, sine vllis figuris fallentibus demonstrabit? Et hæc quidem diuus Prosper, in tertio de vita contemplatiua libro. Quæ D. Augustinus clariùs breuiusque complexus est, epistola quinquagesima secunda. Vna, inquit, ibi virtus erit, & id ipsum erit virtus præmiumque virtutis. quod dicit in sanctis eloquiis homo qui hoc amat: Mihi adhæretere Deo bonum est. hæc ibi erit plena & sempiterna sapientia, eademque veraciter vitam beatam. Dicatur hæc & prudentia, quia prospectissimè adhærebit bono quod nõ amittatur; & fortitudo, quia

*Lib. 3. de vita
contempl. c. 31.*

quia

quia firmissimè adhærebit bono, vnde non auellatur:
 & temperantia, quia castissimè adhærebit bono, vbi
 iam non corrumpatur: & iustitia, quia rectissimè ad-
 hærebit bono, cui meritò subijciatur. hæc Augustinus;
 Quæ cum ita se habeant, falli valde videntur, qui nul-
 lam sine vitiorum fibris virtutem intelligunt. Ideoque
 & ipsa vitia, vt virtutes esse tum possent, ad hominis
 institutionem primam referre non dubitant. vt enim
 aliis in rebus grauitè, ita hîc quoque permultum La-
 ctantius errat, scribens in hunc modum: Deus cum
 hominem primum fingeret, mirabili prudètia ingene-
 rauit ei priùs istas animi commotiones, vt posset cape-
 re virtutem, sicut terra culturam. posuitque materiam
 vitiorum in affectibus, virtutis in vitiis: quæ profectò
 aut nulla erit, aut in vsu esse non poterit, si desint ea
 per quæ vis eius aut appareat aut constet. Vbi ergo vi-
 tia non sunt, nec virtuti locum esse: sicut nec victoria
 quidem, vbi aduersarius non sit. Dicit idem in Epito-
 me diuinarum Institutionum affectus, quos etiam tres
 furias vocat, auaritiã, libidinem, iram, à natura nobis
 insitos. His vitiis, inquit, resistendum est: hæ eruenda
 stirpes, vt virtutes serri possint. hos affectus Stoici am-
 putandos, Peripatetici temperandos putant. Neutri-
 eorum rectè: quia neque detrahi possunt; siquidem
 naturã insiti, habent certam magnamque rationem;
 neque minui: quoniã si mala sunt, carendum est etiam
 temperatis & mediocribus; si bona, integris vtendum
 est. Nos verò neque detrahendos, neque minuendos
 esse dicimus. non enim per se mala sunt, quæ Deus
 homini rationabiliter iniecit. Sic ille. Qui tamen hæc
 eadem antea, vitia vocauerat, quæ non possunt non
 esse per se mala: qui antea nominarat furias, quæ in
 animis, inquit, hominum tantas perturbationes cient,
 & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ nec
 periculi sui respectum aut curam habere permittant.

An igitur

*Lib. 6. de vero
 cultu, cap. 15.*

An igitur ea per se vitiosa non sunt, quæ suo motu impulsuque cogant delinquere? An sine istiusmodi vitiorum furis habitare virtus in hominū animis non poterit? Imò verò, inquam, absoluta integritas, perfectaque virtus, qualem inseuit homini primū Deus, cum vitiis constare non potest. multoque est beatius aduersarium non habere quem vincas, quàm non sine graui periculo cum hoste decertare. Et si optandum est planeque agendum, vt omni ex parte recti aliquando simus; optandum id quoque est, & huc votis omnibus, studiis ac precibus enitendū, vt nullum vitiosum affectum, id est, nullum domesticū hostem, cum quo decertandum sit, habeamus. Denique si rectum omni ex parte Deus cōdidit hominem (quemadmodum Scriptura diuina pronūciat) si purum prauitateque carentem, fortem, iucūdum, bonis omnibus ornatum, Angelum alterum (sicuti Damascenus asseruit) profectò eundē vitiosæ omnis affectionis ac perturbationis expertem creatū esse, dubitari nō debet. Qui nisi sic affectus fuisset, nulla esse potuisset in felicitatis & quietis loco tranquillitas: neque enim sic vētis sæuētibus mare turbatur, ait D. Ambrosius, vt mens humana cōtrariis cupiditatibus. Nam mare quidē ipsum certis temporū vicibus fluctuare solet: at verò caro nostra semper exæstuat, sibi que ipsa suis affectionibus tempestas est: raroque aut nunquā, à motibus procellarū miserandisq. naufragiis feriatur. Ideoque, sicuti verissima habet D. Prosperi sententia, ex B. Augustini fontibus illis vberimis deriuata; actio in hac vita pia est, Deū colere, & in eius gratia cōtra interna vitia pugnare, iisque vsque ad illicita instigantibus cogētibusve nō cedere; & vbi ceditur, indulgētiam; atq. vt nō cedatur, adiutoriū Dei affectu religiosæ pietatis exposcere. In Paradiso autē si nemo peccasset, nō esset actio pietatis expugnate vitia; quia felicitatis permāsisset, vitia nō habere.

K

CAPVT

*Lib. 2. cap. 146
de orthodoxa
fide.*

*Lib. 2. de
terpellat. c. 74*

Sentent. 294

*Dissoluitur argumentum quo doceri posse videatur, primum
hominem non omni vitioso carnis motu caruisse.*

QUOD si quispiam obiecerit, homines illos suavissimi fructus aspectu fuisse titillatos, pellectosque ad mandati propositi transgressionem, ideoque concupiscentiæ eius vitio, quæ gula vulgò nominatur, minimè caruisse: Respondendum erit, eo carnis motu superbiam fuisse priorem, qua ad serpentis suggestionem, iam tum Dei mandatum contemni cœperat, quemadmodum ea res eruditè tractata est à D. Cyrillo libro tertio contra Iulianum. Faciebat, inquit, homo ille primus liberè, id est, expeditè, quod volebat, cum caro nondum affectionibus quæ ex corporis oriuntur, subiecta esset. Vbi autem inpegit in creatorem Deum, mandatum traditum contemnendo: factum est ei initium intemperantiæ cibus interdictus. Inde homo victus est ab improbis voluptatibus, & corporis naturam, peccati subintravit lex: & quasi et contaminata corruptionis radice, germinarunt absurdarum concupiscentiarum desideria. & ferocitè post hac in nobis tanquam indomita bestia voluptatum amor, qui optimis quibusque desideriis oblectatur. Er infra, declarans hoc ipsum ad deplorandam hominis pertinere seruitutem, producto illo Pauli loco, Scimus quòd lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato; quod enim operor, non intelligo: Etenim, inquit, si quis velit tenuiter perspicere genuinam carnis motionè, de ea loquor quæ in absurdissimas affectiones trahit, nò habitat in nobis bonum. Degrauat enim humanã mentem, vt & ipsa incircumspectè velit facere quod illicitum est, & audeat contra libertatè par cum mancipiis seruitutis subire iugum. Hactenus Cyrillus, doctrinæ D. Augustini cõsentanea tradens, quã videre licet explicatã lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 13.

*Quod pudendam libidinem humana natura minimè
Deus in seuisse putandus est.*

IVLIANVS tamen Pelagiani sectator & assertor erroris, pudendæ libidinis patrociniū (quam diuinus sermo carnis concupiscentiam appellare consuevit) tota & animi & dictionis contentione suscipiens, conatus est eam in Paradiso collocare, sine qua prolem procreari posse negaret: nec erubuit eam vt bonum naturale, collaudare; si vituperaretur, damnari nuptias, affirmare. At bonum esse naturale quū potest, quod frenandum reprimendumque sit ne ad illicita rapiat? contra quod, pudicitia sit armis & virtute pugnandum? Libido namque per sese indomita, semperque effrenatè rationis oblectans imperio, flagitiorum in turpitudinem ac cœnum præcipitaret, nisi virtutis robore, cæcus illius impetus frangeretur. Quid enim hæc agit concupiscentia, continētium in carne sanctorum, nisi desideria peccādi, quibus ij qui non consentiunt, exercent (vt ipse quoque Iulianus fatebatur) gloriosa certamina? in his certè qui piam continētiam professi sunt, nec ipsum quidem connubij desiderium quod gignit, potest nō esse vitiosum. Quid ergo in his agit, quos contra se vigilare & pugnare compellit, ac si quādo vel in somnis vllum ab iis suffuretur assensum, cum euigilauerint gemere, atque inter gemitus dicere, Quomodo impleta est anima mea illusionibus? nam & cum, vt ille ait, *Sopitos deludunt somnia sensus*, nescio quomodo castæ etiam animæ, in turpes labūtur assensus: quos si altissimus imputaret, quis sine culpa viueret violatæ castitatis? Ipsa proinde libido cum suis merito motibus accusetur, nec possit non vitiosum esse flagitium concupiscere, quod illa agitur, si malum est fugiendumque flagitium: nemo profectò nisi incon-

*August. lib. 4.
contra Iulian.
cap. 2.*

Coloss. 3.

sideratissimè, videri possit eius patrociniū tanquam naturalis boni, suscepisse. Quam beatus Apostolus nunquam inter vitia numeraret, neque inter membra veteris hominis, quem exuere debeamus, collocaret, nisi esset suapte naturā vitiosa. Quid? quòd eandem, uti & cætera vitia, mortificare iubet exterminareque quoad possumus ex animis nostris? Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiā, libidinem. hoc autē hominibus Christianis & piè quoque viventibus dicitur: in quibus etiam commemorata vitia non dominantur, neque vllam habeant, cū eis non consentitur, peccati rationem: tamen hærent adhuc, ut languor, in carne sanctorum: & quanquam non ita viuant ut animæ mortem afferant, tamen quasi moribūda membra, motibus adhuc suis viuenti spiritui molesta sunt. quo fit ut magis magisque mortificanda sint, ne rei huius cura neglecta, celeriter iterū ad animæ perniciem reuiuiscant. Quod autem naturæ bonum sit, id nemo, nisi naturæ fuerit inimicus, persequendum, nemo opprimendū ac mortificandū patet. Est præterea etiam atque etiam considerandum, quis sit quo cum libido vincat, quis item quo cum victa & refrenata succumbat. Nonne victrix libido diabolū quoque reddit ipsa victorem? Et si superata eadem sit, an non protinus eius incentor diabolus & adiutor, victus confususque discedit? Vnde haud difficulter apparet, eum quidem quem libido vicerit, & à quo illa vincitur, hostem: at eum quo vincit & vincitur, auctorem atque inspiratorem eius esse. Quin & hoc ipsum quòd pudenda & est & dicitur, magnum præbet argumentum nequaquam insitam ab auctore naturæ, sed inobedientiæ vitio introductam esse. Neque enim diuinum opus erubescendum, sed prædicandum & præ nobis ferendum est: nec omnino fas fuit, ut erubesceret creatura de sui opere conditoris.

toris.

toris. Atqui tantus hic pudor est, tantumque semper
 valuit ad illum etiam inter cōiuges motum contegen-
 dum, vt cūm Diogenes Cynicus sectā nobilitate suam
 insigni quadam impudentia vellet, qua videlicet nec
 in vico, nec vlla in platea, coniugalis concubitus præ-
 sentium oculos declinaret; non multo post tamen id
 fieri desierit à Cynicis. maiorem enim vim naturalis
 ille pudor habuit ad erubescendum, quàm philosophi
 eiusdemque magistri auctoritas, ad impudentissimam
 canum imitationem. Et nunc videmus, inquit Augu-
 stinus, adhuc philosophos Cynicos, hi enim sunt qui
 non solū amiciuntur pallio, verumetiam clauam fe-
 runt. nemo tamen hoc eorum audet facere. quod si
 aliqui ausi essent, vt non dicant ictibus lapidantium,
 saltem conspuentium saliuis obruerentur. Pudet igitur
 huius libidinis humanam sine vlla dubitatione
 naturam, & meritò pudet, propterea quòd in eius ino-
 bedientia, quæ genitalia membra corporis, arbitrio
 voluntatis erepta, solis suis motibus subdidit, satis
 ostenditur, & quid non sit ab auctore naturæ nostro
 generi datum, & quid sit primæ hominis inobedientiæ
 iusto iudicio retributum. hoc autem in ea maximè
 corporis humani parte sic euenit, qua natura ipsa pro-
 pagatur, quæ magno illo in deterius est mutata pec-
 cato. Nec verò dici patitur Augustinus, ipsam quidem
 libidinem non esse malam per se; sed eius excessum &
 abusum, sicuti & rerum cæterarum, esse damnandum.
 Quando enim excedit illa suos limites, nisi tum cūm
 eius impulsibus ac desiderijs ceditur? mala proinde
 est & quando non ceditur, quòd ei tanquam malo re-
 sistatur, ne bonum castitatis intereat. Nemo igitur eam
 tanquam moderatam, aliquando probare debet. Tu
 enim modū adhibes vitio? An vitium nullum est, non
 parere rationi? Rectissimè hæc ille dixit, cuius etiam
 ista sunt: Qui modum apponit vitiis, is partem susci-

*Lib. 14. de ci-
 uit. cap. 20. &
 lib. 1. de nupt.
 & concupis-
 cap. 22.*

*Cicero lib. 4.
 Tuscul.*

*Lib. 4. contra
Iulian. cap. 2.
& 14.*

pit vitiorum. Ac rursus, quæ crescentia pernicio-
sunt, eadem sunt vitiosa nascentia. omninoque libido,
quod faciat siue ad licitum, siue ad illicitum, indiffe-
renter ardescere, vel ob hoc vitiosa malaque esse cen-
senda est. Porro ciborum voluptates si cum ista con-
ferantur, reperiuntur profecto tolerabiles: quod vis
earum tanta non sit ut nos à cogitationibus ad sapien-
tiam pertinentibus abrumpant atque deiciant, si in
eis simus mentis delectatione suspensi. magnis quip-
pe de rebus & inter epulas sæpenumero colloquimur:
ac si quid nosse vel memoria repetere volumus, id
summa etiam cum intentione cogitationis accipimus.
Illa verò & cum ad eam non eius præcipuè gratia ex-
plendæ, sed causa propagandæ proles acceditur; quem
sinit in opere suo vel sapientiæ quidquam tractare, vel
aliud etiam propemodum quidlibet cogitare? Id quod
gentilis quoque philosophus agnouit, cum eius motum,
ut quisque est maximus, ita inimicissimum diceret esse
philosophiæ. Congruere enim, inquit, cum cogitatio-
ne, magna voluptas corporis non potest. Quis enim
cum utatur voluptate ea qua nulla potest maior esse,
attendere animo, inire rationem, cogitare omnino quid-
quam potest? Quis tantus est gurgis, qui dies & no-
ctes sine vlla minimi temporis intermissione, velit ita
moueri suos sensus, ut mouentur in summis volupta-
tibus? Quis autem bona mente præditus, non mallet
nullas omnino nobis à natura voluptates datas? Simi-
le quiddam apud eundem auctorem, Archytæ Taren-
tini habet oratio. Nullam enim capitaliorem pestem,
quam corporis voluptatem, hominibus dicebat à na-
tura datam. Cuius voluptatis auidæ libidines, temere
& effrenatè ad potiundum incitarentur. Cumque ho-
mini siue natura, siue quis Deus, nihil mente præsta-
bilis dedisset: huic diuino muneri ac dono nihil tam
esse inimicum, quam voluptatem. Nec enim libidine

*Plato apud
Ciceronem in
Hortensio.*

*In libro de
Senectute.*

domi-

dominante, temperantiæ locum esse omnino; nec in voluptatis regno, virtutem posse consistere. quod quo magis intelligi posset, fingere animo aliquem iubebat, tanta incitatu voluptate corporis, quãta percipi posset maxima, nemini censebat fore dubium, quin tamdiu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset. quocirca nihil tam detestabilemque pestiferum, quã voluptatem. siquidem ea cum maior esset atque longior, omne animi lumen exstingueret. Hæc illi dixerunt, qui nihil de primorum hominum vita, nihil de Paradisi felicitate, sicut nec de corporis resurrectione, crediderunt. Qui autem hæc credunt, quis ex iis amicus sapientiæ sanctorumque gaudiorum, coniugalem agens vitam, & sicut Apostolus monuit, sciens possidere vas suum in sanctificatione & honore, nõ in morbo desiderij, sicut gentes quæ Deum ignorant: Quis, inquam, horum non mallet, si posset, sine hac libidine filios procreare? ut etiam in hoc serendæ prolis officio, sic eius menti ea quæ ad hoc opus creata sunt, quemadmodum cætera quæque suis ordinibus distributa membra seruirent: nutu voluntatis acta, non æstu libidinis incitata? Sed alius tamen exoritur, qui neget se illos audire velle, qui dicant fœdam esse illam pruriginem & Veneris stimulos. Quid enim, inquit, tam dissimile veri? in cæteris animalibus vnde hi stimuli? an à natura? an à peccato? huic respondeat Augustinus, Propterea in pecoribus hoc malum non esse, quod in iis aduersus spiritum non concupiscat, sed eorum potiùs oblectet spiritum. Non enim rationem habent, qua libidines subiugent superando, fatigentve pugnando. bonum enim est pecoris, inquit, cuius sine vlla resistentia delectat spiritum; malum autem hominis, quo concupiscit aduersus spiritum. Quocirca nec cum fame debet aut siti vel cum aliis nostris molestiis comparari, quæ ex indi-

*Erasmus in
Encan. matr.*

*Lib. 4. contra
Iulian. cap. 5.
& 14. 11*

gentia reficiendi aut purgandi aut curandi corporis oriuntur: quibus subueniendum est, ne lædatur ac debilitetur aut interitu concidat. tantum autem abest ut intereat humanum corpus si libidini non acquiescatur, ut reddatur cōtinentia firmitus, succulentius, longæuiusque. Soluit enim Venus corpora, viresque enervat ac frangit. ex quo illud est verè dictum: Libidinis & intemperans adolescētia, effœtum corpus tradit senectuti. Et quæ confectio valetudinis, quæ deformatio coloris est ac membrorum, quæ non euocetur atque eliciatur huius generis voluptate? Non quòd hoc parciorē Veneris vsu putem fieri, præsertim intra conjugales pudicitia fines, vbi quæritur prolis præcipuè bonum: sed quòd immoderata per sese libido facillimè transilit bonæ valetudinis limites: facilius vti fuerit ea omnino non vti, quàm postquam frena laxaueris, modum aliquem conseruare. Discernenda sunt igitur mala quæ patientiæ viribus sustinemus, ab illis malis quæ virtute cōtinentiæ refrenamus. famem, sitim, paupertatem, lassitudinem, languorem, morbos varios atque multiplices patientiæ robore perferimus: quorum malorum tamen si quidam pondere pressi, nec ea præ languore animi sustinentes, perditè faciūt: non eiusmodi sunt tamen, ut suapte natura ad malefaciendum impellant. vnde huius generis mala in Christo Domino cum summa Iustitiæ perfectione consistere potuerunt. At libido malum est cōercendum atque frenandum; nullumque est aut scelus aut facinus magnum, ad quod non hæc cupiditas impellat. Auidamque, temere & effrenatè ad potiendum incitatur. Cùm proinde quidam ex Sophocle iam ætate confectio quæreret, vteretūne rebus Venereis? Dij meliora, inquit; libenter verò isthinc, tanquam à domino agresti ac furioso, profugi. Sibi gratulabatur seni, quòd cōminatū libidinis tanquam furiosi cuiusdam heri, iam

*Cicero libro de
senectute.*

*Cicero libro de
senectute.*

esse

esset ætatis beneficio liberatus. Quo igitur & sapientes carere cupiunt, & senes liberatos se esse lætantur, id puto malum non in Paradiso collocandum, neque diuino operi atque institutioni tribuendum esse; verùm ad inobedientię potiùs iustissimam pœnam pertinere. Sed homo intelligens & acutus Iulianus, propterea iustam esse dicebat oportere libidinem, & laudis præconio prædicandam, si eum qui Deo non obediuit, hæc frenandæ libidinis rebellio puniuiisset. Cui respondens Augustinus, Si prudenter hîc saperes, inquit, profectò esse iniquitatem videres, qua pars inferior hominis repugnat superiori atque meliori: & tamen iustè iniquum suæ carnis punitum iniquitate, sicut est rex iniquus maligni spiritus iniquitate punitus.

*Lib. 1. contra
Iulian. cap. 3.*

CAPVT IX.

Non propterea nuptias damnari, quia libido vituperetur.

CÆTERVM cùm hæc de libidinis malo dicimus, nuptias fortassis damnare videmur; sed iis qui nesciunt adhærentia rebus vitia ab ipsis rerum naturis discernere: velut si reficiendi corporis gratia cibum sumere, propterea existimaretur improbari, quòd vitioso gulæ motu plerunque à comedentibus peccari videretur. Vt enim huic officio sustentandis corporibus necessario nimium sæpe crapula vicina est; nec tamen damnatur proprij corporis quę edendo fit bibendoq. refectio; quia aliud est quod auctor naturæ Deus instituit, aliud quod nostro vitio in rem bene sapienterque institutam, irrepfit: ita generandi officium, quo non singulis corporibus sustentandis, sed generi conseruando propagandoque consulitur, non propterea damnari censendū est, quòd illa quæ huic post lapsum adhæsit libido damnetur. Namque & hîc aliud est quod ad procreandam prolem sapientissimè Deus instituit; aliud quod per inobedientiam primorum pa-

K 5

rentum

rentum inuasit, diuinumque maculauit opus. Neque enim & angelicam in dæmonibus spiritualemque naturam damnari quisquam putat qui bona mente præditus sit, propterea quod ita vitii deprauata dicatur, vt se iam non possit ad iustitiæ conuertere sanitatem. Bonas igitur esse nuptias modis omnibus asserimus, sed iis in bonis, quæ propria sunt nuptiarum. Atque in illis quod fecit Deus ita laudamus; vt tamen quod in eas homo transmisit, vituperemus. Nuptiarum autem propria sunt tria hæc, generandi ordinatio, fides pudicitia, connubij sacramentum. quorū vnumquodque diuinis literis comprobatum commendatumque reperitur. Namque propter ordinationem generandi scriptum est: Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse. propter fidem pudicitia: Vxor nō habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Propter Coniugij sacramentum illud est in Euangelio, Quod Deus coniunxit homo non separet. Propter hæc igitur omnia sunt (quemadmodum Apostolus ait) Nuptiæ honorabiles in omnibus, & thorus immaculatus. ac tantum abest vt damnari debeant propter libidinis adhaerens malum, vt de hoc ipso malo quo nisi ratio nihil vti rectè potest, plurimum etiam faciāt boni. Ad procreandam enim prolem sacri Baptismi lauacro regenerandam, à sanctis coniugibus maritalis illa diuinitus instituta congressio suscipitur: sicuti sanè & propter eam causam fieri debere matrimoniales olim inter Romanos tabulæ decreuerunt. Quæ tamen propter corpus mortis huius quod nondum est resurrectione renouatum, sine erubescendo quodam motu peragi non possit; per se ipsam tamen & suapte natura bona est, nec culpæ quicquam ex illo motu contrahit, quando ad illius boni quod diximus tantummodo finem, ratione domināte, non prævalente concupiscentia

1. *Timoth. 5.*

tia carnis, ordinatur. Sicut igitur cum quispiam torto
 aut alioqui vitiato pede quò vult peruenit claudican-
 do, nec propter claudicationis malum mala est ipsa
 peruentio, nec propter bonum peruentio est lau-
 danda claudicatio: ita nec propter libidinis malum
 nuptias condemnare, nec propter nuptiarum bonum
 libidinem laudare debemus. verùm quòd is modò est
 rerum status, eaque mortaliù conditio, vt simul agan-
 tur concubitus & libido, tanquam peruentio & clau-
 dicatio, neque facilè aliter quàm in statu hoc suo ab
 hominibus natura humana concipitur, perinde atque
 si nemo progredi vitus esset nisi qui claudicaret: eo fit
 vt cum libido reprehenditur, etiam nuptialis concu-
 bitus licitus & honestus reprehendi putetur, ab iis qui
 nolunt discernere ista vel nesciunt. Quo in numero
 fuère Pelagiani, à quibus Orthodoxi, & originalis
 assertione peccati, Catholicè fidei propugnatores, Ma-
 nichæi per calumniam dicebantur: propterea quòd
 iudicarent vel certè fingerent necesse esse, vt ab iis na-
 tura hominis tanquam mala damnaretur, à quibus ea
 dicerentur esse mala, cum quibus & nascerentur om-
 nes, & crescerent, quæque tanta inhærescerent firmi-
 tate, vt neque lumina excuti possent contentione vir-
 tutis. Sed sicuti bonus est per seipsum intellectus, etsi
 in nemine fortassis vel studiosissimo, careat ignorantia
 veri: & bona suapte natura voluntas siue appetendi
 facultas, etiamsi quantumlibet expedire se conetur,
 non sit expers concupiscentiæ: ita omnino bonus est
 per seipsum concubitus cõingalis, nec ad eius culpam
 vituperationemq. pertinet libidinis vitium, quamuis
 eo iam carere non possit. Si autem peccato non esset
 generis nostri dehonestata natura, carerent profuseo
 morbo nuptiæ. Cur enim morbum non appellem, ex
 quo nõ valemus vt volumus? Libido pudenda, inquit
 Augustinus, non moueat membra, nisi quando volu-
 mus,

*Libro 2. de
 nupt. & con-
 cupisc. cap. 23.*

nus,

mus, & non est morbus. hoc igitur morbo nuptiæ in summa Paradisi sanitate & integritate, nullo modo laborassent: sed sicut ad ambulandum pedes, ad operandum manus, linguam ad loquendum, nunc & in sua corruptione libera ratio mouet: ita tunc quoque genitalia membra non libidinis æstus, sed voluntatis motus mouisset. Quod si qui propterea non putent esse credendum, quia tantæ modò puritatis exemplum rebus in humanis exstare nullum videatur; non credant eisdem oportet, virum illum qui primus omnium fuerat non de viro, sed de luto procreatum, & ei feminam de latere dormientis excitatam. Quid enim horum iam simile? Sed sicuti hæc facta sine exemplo credunt, qui diuinis literis narrantibus asseruntur: ita illi quoque rei fidem ab his conciliare debet, quod scriptum est de generis nostri principibus, Erant ambo nudi, & tamen non confundebantur.

CAPVT X.

Hæc quoque in parte diminutum esse hominis principatum quòd ei nec elementa mundi, vt velit seruiant: sed quoadque etiam vsque ad interitum dominantur.

TERTIVM est amissi principatus argumentum, quòd nec ipsa quidem elementa mundi huiusmodi, ad quam diuinitus instituta sunt, exhibeant homini per omnia seruitutem. Etenim creatus fuerat homo, condito iam orbe; non vt quasi vilissimus vltimum in locum videretur esse reiectus: verùm vt tanquam princeps ac dominus præparatū sibi in regnum ac domicilium introduceretur: vbi subseruirèt ad nutum vniuersa, & subiecta quæque res promptissime suos vsus cùm expeterentur exhibens, congruum præberet domino pro suæ naturæ gradu famulatum. Faciamus, ait Deus, hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus

cæli, & bèstiiis, vniuersæque terræ. Quem ad locum diuus Chrysofostomus, tributam homini dignitatem admiratus, Vidisti, inquit, inenarrabilem potestatem? *Homil. 10. in cap. 2. Genes.* vidisti principatus magnitudinem? vidisti omnia sub huius potestatem reducta? Nihil enim mediocre de rationali hoc animante cogitandum est. Sed cogita honoris magnitudinem, & Domini erga illud beneuolentiam: Omnia enim subiecit sub pedibus eius, oues *Psalm. 9.* & boues vniuersas, & omnia pecora campi. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Ac seruiunt quidem omnia nunc quoque; sed vt principatum intelligas mutilatum esse, rerum subiectarum, hoc est, cæli, terræ, ignis, aëris, aquæ, necessaria frequenter officia subtrahuntur. Sæpe negat desideratos imbres cælum: pro calore, frigus: pro frigore, calorem & æstus subministrat. non licet puro semper aëre frui, neque ex eo corporibus optata salubritas pro voto colligitur. Quid terra? nõnne & culta & stercorata, ex iis etiam quæ suscepit seminibus, fructum ferre recusat?

Est & frumenti labor additus, vt mala culmos

Lib. 2. Georg.

Esset rubigo, segnisq; horreret in aruis

Carduus, intereunt segetes, subit aspera silua,

Lappaq; tribuliq;, interq; nitentia culta

Infelix lolium & steriles dominantur auena.

Fallit sæpe quoque putata & florens vitis, atque expectata, vt faceret vuas, ingerit labruscas. *Quin & maturis*, vt ille ait, *metuendus Iuppiter vuis*. Sic inanis quotidie redditur agricolæ labor, & spes coloni suo fraudatur euentu:

Quod nisi & assiduis terram insectabere raris,

Lib. 1. Georg.

Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci

Falce preme vmbra, votisq; vocaueris imbrem:

Heu magnum alterius frustra expectabis acervum,

Concussa q; famem in siluis solabere quercu.

Quid

Quid iam ignis? quid aquæ commemorem elementa
 his enim manifestum est & carere nos frequenter in-
 uitos, & ubi non defuerint, in cassum adhiberi. Nobis
 igitur hæc pro arbitratu non seruiunt, quoniam Deo
 nostro ac Domino nos ipsi non seruimus. hinc Deme-
 trium increpās Cyprianus, quòd is Christianis im-
 putaret ruinam, decrementa diminutionesque bono-
 rum; Quereres, inquit, quòd minus nunc tibi vberes
 fontes & auræ salubres, frequens pluuia & fertilis ter-
 ra obsequium præbeat: quòd non ita vtilitatibus tuis
 & voluptatibus elementa deseruiant. Tu enim Deo
 seruis, per quem tibi cuncta deseruiunt? tu famularis
 illi, cuius nutu tibi vniuersa famulantur? Et quoniam
 hæc pietas qua Deo seruitur, magis magisque pro-
 gressu temporum languescit, debilitari quoque cerni-
 mus in rebus naturæ vim, mundumque ipsum quo-
 dammodo consenescere, & occasum sui rerum laben-
 tium probatione testari. Vnde sunt illa apud eundem
 Cyprianum: Non hieme nutriendis seminibus, tanta
 imbrium copia est: non frugibus æstate torrendis, fo-
 lita flagrantia est: nec sic verna de temperie sata læta
 sunt: nec aded arboreis fœtibus, autumnæ fœcundæ.
 Minus de effossis & fatigatis mōtibus eruuntur ma-
 morum crustæ, minus argenti & auri opes suggeruntur,
 exhausta iam metalla & pauperes venæ: breuiatur in
 dies singulos & decrescit ac deficit in agris agricola, in
 mari nauta, miles in castris, innocentia in foro, iustitia
 in iudicio, in amicitiiis concordia, in artibus peritia, in
 moribus disciplina. habes igitur quemadmodum non
 pro voto, mortalium vñibus, mundi huius elementa
 deseruiant. Quæ, si recti permansissemus, principu-
 tumque nobis attributum, pia sub Dei legibus obe-
 dientia tenuissemus; suorum fructus seminum, exspe-
 ctataque messis cōmoda, nullo nostro labore fatigata,
 nullo sudore quasi coacta, promptissimè præbuissemus.

Submi-

*In tractatu
 contra Deme-
 trium.*

Subministrasset, vt quidam ait, *Terra, cibum pueris; vestem, vapor: herba, cubile.* Aureum illud seculum existisse, & gentilis præ se ferebat opinio. quam his versibus expressam Poëta reliquit:

Verg. Georg.
lib.

*Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Ne signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quærebant, ipsiq; tellus
Omnia liberiùs nullo poscente ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Prædariq; lupos iussit, pontumq; moueri,
Mellaq; decussit foliis, ignemq; remouit,
Et passim riuus currentia vina repressit,
Vt varias, vsus meditando, extunderet artes
Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.*

Tandemque concludens:

*Tum varia venere artes, labor omnia vincit
Improbis, & duris vrgens in rebus egestas.*

Itaque Poëtæ veram causam immutati rerum status ignorantes, aliquam in reperiendarum artium utilitate fixerunt: quibus artibus nihil fuisset opus, nisi egestas inuasisset, vt esset (quemadmodum ille inquit) *Artis magister, venter.* Iam verò quantum & ad perniciem afferendam sæpenumero mortalibus elementa præualeant, non facile est ignorare: quando alij præfocantur aquis, alij icti fulminibus vel æstu Solis intereunt, alij terræ ruinis obruuntur, quosdam vorax flamma consumit, nonnullos pestifera corrumpit aura, denique alios succorum herbarumque letiferarum venena dirumpunt. Illud quoque frequens:

Persius.

*Cum modò frigoribus premimur, modò soluimur æstu,
Aëre non certo, corpora languor habet.*

Quintus.

Quid plura? Ius quasi quoddam in peccati seruos ad affligendū puniendūque accepisse elementa videntur: vt nō modò propter morbos varios, quorum sunt innu-

innu-

innumerabiles formæ, aut cruciatus vel indigētiarum
necessitates plurimas: verumeriam propter tam multi-
plices eorum corporum, quorum tamen vñibus carere
non possumus, iniurias, quibus vel necamur, vel tor-
quemur, vel terremur, dictum esse meritò videatur in
Psalmo: Multa flagella peccatoris: sperantem autem
in Domino, misericordia circumdabit. Hinc apud
Pœtam Ariadne suam fortunam deplorat eiusmodi
di verbis:

Ouid. epist. 10.

Occurrunt animo pereundi mille figuræ,
Morsq; minus pœna, quàm mora mortis, habet.
Iam iam venturos aut hac aut suspicor illac,
Qui lacerent avidos viscera dente lupos.
Forsitan & fuluos tellus alit ista leones,
Quis scit an hæc seuas Insula Tigres habet?
Et freta dicuntur magnas expellere Phocas:
Quis veiat & gladios per latus ire meum?
Tantum ne religer dura captiua catena,
Néve traham serua grandia pensa manu.
Si mare, si terras, porre q; littora vidi;
Multa mihi terra, multa minantur aqua.
Celum restabat; timeo simulacra Deorum,
Destituor rapidis præda cibus q; feris.
Siue colunt habitantq; viri, diffidimus illis:
Externos didici læsa timere viros.

Cap. 16.

Quoniam igitur elementis mundi huius abusa est hu-
mana prauitas ad Dei contemptum, his sese turpiter
seruendo subiiciens, cùm eorum excitari contempla-
tione debuisset ad amorem conditoris: idcirco & eo-
rum ministerio Deus vtitur ad vltionem impiorum,
quemadmodum est in libro Sapientiæ scriptum: Ne-
gantes te nosse impij, per fortitudinem brachij tui fla-
gellati sunt, nouis aquis & grandinibus & pluuiis per-
secutionē passi, & per ignem consummati. Quod enim
mirabile erat, in aqua, quæ omnia exstinguit, plus ignis
valebat,

valebat. vindex est enim orbis iustorum. & aliquanto
 potest: Creatura enim tibi factori deseruiens, exardescit ^{Ibidem}
 in tormentum aduersus iniustos, & leuior fit ad bene-
 faciendum his qui in te confidunt. Rursum eiusdem
 libri cap. 5. Et accipiet armaturam zelus eius, & arma-
 bit creaturam ad vltionem inimicorum; acuet diram
 iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum
 contra insensatos. Ibut directè emissiones fulgurum,
 & tanquam à bene curuato arcu nubium extermina-
 buntur, & ad certum locum insilient. Et apud Eccle-
 siasticum: Ignis, grādo, fames, & mors, omnia hæc ad ^{Cap. 38}
 vindictam creata sunt; bestiarum dentes & scorpionum &
 serpentes, & romphæa vindicans in exterminium im-
 pios. In mandatis eius epulabuntur, & super terram
 in necessitate præparabuntur, & in temporibus suis non
 præterient verbum. Exequi declarat hæc omnia prom-
 ptissimè Dei voluntatem in peccatores, quæ nisi iusta
 esse non potest. neque enim fas est de eo id sentire
 quod ille de Ioue suo dicere non dubitauit:

Iuppiter in multos temeraria fulmina torquet,

*Quid de Penes
lib. 3. Elug. 6.*

Qui pœnam culpa non meruere pati.

Obruerit cum tot seuis Deus æquoris vndis;

Ex illis mergi pars quota digna fuit?

Nos verò iusta Dei esse iudicia didicimus confiteri,
 alienumque esse ab illius summa virtute, eum qui pu-
 niri nō debeat, condemnare. Præualent igitur iustissi-
 mo Dei iussu, ac quodammodo in impios elementa
 dominantur, quæ iustis & integris nullum inferre no-
 cum etum vel leue potuissent. ipsa nimirum innocen-
 tia regnate, proculque omnem propulsante iniuriam;
 Cuius quidem rei specimen quoddam editum est, circa
 tres viros illos sanctos, Sidrac, Misac & Abdenago, ^{Daniel. 3}
 quos in fornacem flammantem coniectos non attigit
 ignis, neque contristauit, neque vlla prorsus affecit
 molestia. Angelico enim ministerio præstitum est hoc

L inno

innocentiæ, ut nihil in illos ignis posset, sed potius
 tanquam suæ virtutis oblitus, & ledere veritus, refuge-
 ret atque resiliat. Neque tamen negauerim illa tum
 exoritura fuisse ex ipsis terræ seminibus, quæ modò
 venena vocantur. Sed neque imprudentia, quæ nulla
 fuisset, neque cuiusquam iniuria, cui nullus est cum
 innocentia locus, obfuisse. aliis animantibus salu-
 brem administrassent cibum, quæ ab homine sumpta,
 necem afferunt. Sturni enim vescuntur Conio, hoc
 est, Cicuta, nec fraudi est eis: quia sui qualitate corpo-
 ris, venenū succi letalis euadunt. Helleborum quoque
 periti ferunt escam esse Coturnicum, eo quòd naturali
 temperamento sui, vim pabuli nocētis euitent. Itaque
 sæpe quæ homini noxia sunt, aut auibus, aut feris in-
 noxiū pabulum suppeditant. sicuti & illis noxia sunt
 interdum ea quibus humana corpora nutriūtur. Nam
 panem, qui quotidiana esca nostra est, si accipiter su-
 mat, exstinguitur, inquit Augustinus. Prospiciebat
 etiam Deus futurum hominis statum, eaque parauit
 quæ ad eius castigationem ac repressionem pertinerēt.
 Vnde hæc sunt apud diuum Ambrosium: Ne hoc
 quisquam reprehendat, quòd creator serpētes, inquit,
 creaturis suis, aliaque vel animantium vel herbarum
 genera venenata miscuerit. Nara sunt enim hæc ad
 correptionem nostram, non ad deformationem. nam
 quæ ignauis aut infirmis aut impiis offensionem atque
 terrori sunt, aliis vsui. Ita sunt hæc, ut pēdagogi parvulis:
 amari vidētur, acerbis & molestis, formidabiles ver-
 bere, libertatem lasciuiēdi negant, necessitatem disci-
 plinæ exigunt, pueriles animos, ne luxu diffluant, ter-
 rore constringunt: ideoque horum austeritate frugi
 euadunt, sobrij, continentes, laudi magis quàm ludo
 dediti. Vides quid terribilia illa flagella proficiant? Sic
 & serpentes flagella sunt eorum, quibus infirma ani-
 mi ætas & quædam puerilis mentis est virtus: ceterū
 for.

Lib. 20. contra
 Faustū, c. 13.

Lib. 5. Hora.
 cap. 6.

fortioribus nocere non possunt. Denique confidenti in Domino dictum est: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Signa quoque hæc credentium dixit fore, vt serpentes manu mulceant; venena his atque omne mortiferum, etiãsi biberint, nocere non possint. Et hic quidem fit libri quarti finis: vt instituto alterius tractationis initio, quãnam ratione de tam multiplicibus seruitutis nostræ malis erui queamus, deinceps consideremus.

Marci 16.

DE
CHRISTIANA
LIBERTATE
LIBER QVINTVS,

*Continens viam & modum recuperatæ
per Christum libertatis.*

PROOEMIUM.

I posteaquam generis nostri deplorandam funestamq. seruitutem ostendimus, quinto nunc loco eius excutiendæ rationem commonstremus: ad ipsum, vt arbitror, rerum ordinem, tractationis formã ac seriem accommodauerimus. Siquidem cum in calamitosam seruitutis conditionem quispiam incidit; simul vt hoc senserit, nihil habere solet prius, nihil in votis potius, quàm vt dissoluendæ eius certam possit viam rationemque prouidere. est autem ea nobis non nostra industria reperta, neque vlla humana vi constituta; sed inuenta diuinitus, sapientiæque ac benignitatis æternæ quadam impressione consignata: vt & in re esset